

aetas maturum iudicium indicat, et hominum perfectionem ostendit, ut docerent Plato (*de rep. l. 3*), et Heraclitus, noluit Deus Iosephum, aut Davidem prius regni sceptrum suscipere, quam triginta attigisset annos, et ut Origenes, et Hieronymus testantur, apud Hebraeorum Rabbinos traditione cautum fuit, ne quis unquam auderet exordium libri Genesios, vel Cantica canticorum, primaque octo capita Ezechielis, propter arcanos sensus legere, nisi trigessimum aetatis annum implevisset: nec Levitam, qui procedit ad ministerium, nisi faciat opera in tabernaculo testimonium, lex Moysis admitti permittit, nisi trigessimum aetatis numerum in annis consummasset. Hinc etiam est, sacros Canones decrevisse, neminem in Episcopatum assumi, nec feminam in Abbatissam creari, ante triginta annorum aetatem. Simile quid invenitur apud Patrem, ubi ait: *Tempus nuptiarum, et virginis ad trigessimum annum differri debet. Sed ut ad rem propius accedamus, quae Patres in hoc genere argumenti sapienter excogitarunt, in medium producimus. Origenes explicans verba illius, ait: Illi statuerunt et triginta argenteos: Tantum, ait, dationem constituentes, quantos annos Salvator peregrinatus fuerat in hoc mundo. Triginta enim annorum baptizatus, cepit Evangelium praedicare; quasi Ioseph factus triginta annorum, ut erogaret frumenta fratribus suis. Hieronymus (*in comment. eius. loc.*) indicat triginta argenteis Iudam fuisse contentum, quia totidem perdidit ex effusione inguenti: sic enim ait: *In felix Iudas, damnatum quod ex effusione unguenti suscepisse credebat, vult magistri pretio compensare. Ruperus (sup. c. 26. Mat. de glor. et hon. fil. hom. lib. 12) id explicat dicens, ait, Iudam eleamam partem eorum, quae dabantur in elemosynam, solitum esse furari; et quia trecentorum denariorum, quibus ipse existimabat posse vendi unguentum, quo Magdalena Christum Dominum unxit, decima pars erant triginta argentei, ideo oblata sibi a sacerdotibus haec quantitate, quae sufficiens erat ad compensandum lucrum perditum, contentus fuit, neque maius ab eis exposulavit. Hanc execrandam Iudae cupiditatem, et avaritiam perpendens divus Leo Papa ait: *Non timoris perturbatione Christum deseruit, sed pecuniae cupiditate distraxit: anori enim pecuniae vitis est omnis affectio, et anima lucri cupida etiam pro exiguo perire non timuit, nullumque est iustitiae in illo corde vestigium, in quo sibi acritia fecit habitaculum: unde recte Poeta:***

Quid non mortalia pectora cogit
Auri sacra fames?

Divus Ambrosius (*lib. 1. de Spiritu sancto cap. 18*), considerans pretium, quo Ioseph, et Christus venditi fuere, singulare sacramentum dedit, in triginta argenteis latens: Utriusque, ait, contractus considerare convenit qualitatem; viginti aurei, quibus venditus fuit Ioseph, pretium seruitutis, triginta aurei pretium crucis sunt. Denique non otiose Iudas Iscarioth unguentum illud trecentis denariis aestimavit, quod utique ipsius pretii definitione crucem rideretur

Dominum declarare. Unde et Dominus ait: *haec enim mittens hoc unguentum in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Vendit igitur Christus mysterium continet crucis; haec ille. Divus Augustinus (*lib. 1. q. Eoangel. in Matt. 26*) aliud in eodem pretio adinventum mysterium, dicens: *Quod Dominus triginta argenteis venditus est, significat per Iudam Iudaeus iniquus, qui sequentes carnalia, et temporalia, quae ad quinque sensus pertinent corporis, Christum habere noluerunt, quod quia sacra mundi aetate defecerunt, scietis quinos eos, tanquam pretium venditi Domini, accepisse significatum est; haec ille.**

Hinc tamen multiplex Patrum doctrinae addamus nos, olim praecipuum esse in Exodo, ut pro servo occiso a domino solveretur triginta sicli argentei, quo etiam pretio Ptolemaeus Philadelphus iussit manumitti servos Iudaeos, qui erant in Aegypto, ut tradit Iosephus (*lib. antiq. 12*). Ut ergo sacerdotes ostenderent, quantum Christum Dominum viliperderent, non alio eum emere voluerant, quam eo, quod pro vilissimo quoque mancipio in lege praescriptum erat impendi. Deinde consideratione dignum arbitror, numerum trigessimum lucris esse dictum. Aaron sacerdotem vita functum plauxit Israel humi prostratus triginta diebus, atque eius sororem Mariam finientem dies suos flevit omnis populus totidem diebus, lacrymas continuo manantibus. Sed et Moysen singularem Dei amicum luxit universa gens, plorans per mensem integrum, ut ipse de seipso prophelavit in trigesimo quarto Deuteronomii. Plutarchus ait, consuetudinem apud praesicos fuisse, ut qui familiarium, aut cognatorum quempiam amississet, statim Apollini sacra facerent, trigesimo post die Mercurio, animas a Cyllenio suscipi putantes. Apud Anglos etiam, Polydoro Virgilio attestante, per triginta dies defunctorum luctus durat. Vendi igitur Dominum triginta argenteis, iudicium, et praesagium fuit, venditionem, et emptionem eius fuisse ad occisionem, et mortem, non ad vitam, ut in aliis accidit mancipiis, de quorum salute, et incoluntate empires, et eorum domini solliciti valde esse solent. Argumentum etiam fuit, mortem Christi Domini in Ecclesia catholica continuis festibus legendam esse.

Ad haec duo arcana supersunt reseranda. Primum est; quid sibi velit, voluisse Dominum, ne pretium illud mitteretur in corbonam, sed illo emeretur ager in sepulchrum peregrinorum? Respondet d. Hieronymus (*in Mat. cap. 27*) in haec verba: *Consilio autem inito, ementur ex illis agrum figuli in sepulchrum peregrinorum; illi quidem fecerunt alia voluntate, ut aeternum impietatis suae relinquere ex agrum emptione monumentum. Ceterum nos, qui peregrini eramus a lege, et prophetis, prava eorum studia suscepimus in salutem, et in pretio sanguinis eius requiescimus; figuli autem ager appellatur, quia figulus noster est Christus.*

Sed audiamus divum Ambrosium in idem argumentum sic loquentem (*sup. cap. 22. Luc.*): *Evidenter itaque, dum pretium sanguinis a Iudaeorum gazophiliis separatur, et ager figuli, ea quo venditur Christus, comparatur pecunia,*

dum is locus humanis peregrinorum reliquiis dicitur, et prophetae impletur oraculum, et surgentis Ecclesiae mysterium recoloritur. Ager enim, secundum divinae praecepta, mundus hic omnis; figulus autem ille, qui nos formavit et limo, de quo habes in veteri testamento: *quia finxit Deus hominem de limo terrae formandi per naturam, reformandi per gratiam, habens pro suo arbitrio potestatem. Nam, etsi propriis vitis corrumpamus, per illius tamen misericordiam resumptio mentis spiritu, secundum Hieroniam oracula, reformatur. Pretium quoque sanguinis est pretium dominicae Passionis: ergo pretio sanguinis emitur mundus a Christo. Venit enim, ut salvetur mundus per ipsum, venit ergo, ut conceptus per baptismum, et commortuus Christo, ad perpetuam gratiam reservaret; sed non partem omnibus ad sepeliendum est locus: non etsi omnes mundus ineludat, non omnes reservat: etsi communis habitatio, tamen legitima sepultura est, eorum scilicet, qui nunc sunt per fidem domestici Dei; sed fuerunt in lege peregrini. Qui sunt isti, nisi de quibus dicitur: *memores estote, quod aliquando vos gentes, quae eratis in carne alienati a conversatione Israel, et peregrini promissionis testamentorum? Sed hi nunc iam non sunt advenae, atque peregrini, quoniam ecclesiae sanctorum esse fidei iure meruerunt. Ac tandem, ad aperienda, et illustranda sacramenta, quae in praedictis verbis latent, non pigebit, egregia verba, tametsi non pauca, sapientissimi Abbatis Rupertii (*sup. c. 26. Mat.*), de gloria, et honore filii hominis, hic atterere; sic enim ille scribit: *In isto quoque facto quis dubitet, scitu dignum esse mysterium? nos enim eramus peregrini, quippe, et quibus dicit Apostolus: Qui eratis illo in tempore sine Christo alienati a conversatione Israel, hospites testamentorum, promissionis spem non habentes, et sine Deo in hoc mundo; et nunc quidem ait idem: iam non hospites, et advenae; sed estis ecclesiae sanctorum, et domestici Dei. Verumtamen mutata peregrinatione peregrini sumus: profectus enim eodem, quia non habemus hic momentem civitatem, sed futuram inquirimus, et facientes, quod idem dicit: Exeamus igitur ad eum extra castra, improprium eius portantes. Igitur illi emendo agrum figuli in sepulchrum peregrinorum, sicut constituit michi Dominus Dominus Dei filius mysterium nobis operari sunt, et licet ignorantes, iustitiae Dei servierunt; in eo videlicet, quod sicut illi argentei non renanserunt traditori, qui vendiderat non suum, sic nec sibi pretium illud remanere passi sunt, qui bonum operarium, et vineae Dominum non de suo, sed de bonis eiusdem Domini de mercede eiusdem operarii ementur ad interficiendum. Erat autem corbona gazophiliacum, et interpretatur Corbonan, oblatio, et proinde sic appellabatur, quia de oblationibus implebatur; quae nimirum oblationes ad ipsos perveniebant. Ne igitur ad illos illi argentei redirent, quibus et ipsum gazophiliacum, et cetera omnia iuste tollenda erant, hoc providit Dominus, hoc constituit Dominus, ut ementur ex illis agrum iam dictum, qui vocatur ager sanguinis in praesagium malum ipsi, bonum nobis. Ager quippe sanguinis tota est illis***

Ecclesia Christi, quae sanguinem illum usque hodie facit bibi, clamantem ad Deum aduersus maledictos illos, secundum similitudinem sanguinis Abel iusti, de quo Dominus loquitur ad Cain. *Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra; nunc igitur maledictus eris super terram, quae aperuit os suum, et suscepit sanguinem fratris tui de manu tua. Quomodo autem in iustissimi agro seplimur, aut sepulti sumus nos peregrini? quis hoc nesciat? Quicumque baptizati sumus, ait Apostolus, in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus.*

Tandem silentio non praeteribo, quod nomen ipsius proditoris, pecuniarum mercedem, quam a sacerdotibus accepit, prae se manifeste ferebat. Nam bear, unde nomen Icariorum deductum est, significat mercedem. Triginta autem argentei merces fuerunt illi, aut Christum traderet Iudaeis; unde recte connumerari potest inter illos, de quibus Apostolus Thadaeus (*in sua Canonica*) ait: *Vae illis qui errore Balaam mercede offisi sunt: nam sicut Balaam pro mercede sibi oblata populo Dei maledixit; ita Iudas pro pecuniarum mercede a principibus sacerdotum sibi praesita, ligni maledictioni Christum Dominum tradidit. Alii putant Icariorum, deduci in Hebraeo ab Is, quod significat virum, et charach, quod significat perdere, seu, extorquere, quod cum prodicione eius satis consentaneum est, cum execratione extiterit proditor, et exterminator Christi; cui sit honor, et gloria in saecula saeculorum. Amen.*

HOMILIA III.

De egressu Christi Domini in torrentem Cedron, ac de ferventi eius oratione in Horto; In illa verba (Ioannis capit. 18): Egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron; et in illa: Pater si possibile est, transcat a me calix iste (Mat. 26).

Postquam Christus Dominus surrexit a coena, narrat divus Matthaeus Evangelista, hymnum dixisse: *Hymno dicto. Deinde divus Ioannes; Egressus est in torrentem Cedron. Ubi observandum est, quod ubi latius Interpres legit, hymno dicto, graecus veritas, hymno cantato. Licet autem quibusdam interpretibus videatur, Christum Dominum hymnum dixisse in gratiarum actionem, ob coenam factam; veritas tamen crediderim, id fecisse, ut gratularetur Deo, ob appropinquatum passionis tempus, cuius dilatio pientissima eius viscera adeo excruciat, ut diceret ipse: *Baptismo habeo baptizari, scilicet sanguinis, et quomodo coartor donec veniat? Quod autem praedictum hymnum cantaverit, id sane fecisse arbitror in argumentum proclivitatibus, et promptitudinis, quam praeserebat in incessa ad mortem: nam ad quae quis rogatur, ut praestet, certe si rogata placent, respondet cantando, id faciam. Ut er-**

go significaret Dominas, quam spontaneus, ac libens ad mortem properearet, coepit cantare. Cantus tamen ille velut cygni iam moribundi modulatio, imminens mortis praesagium fuit: sicut enim cygnus non nisi semel, et cum morti proximus est, cantat; ita Christus Dominus verum, nisi iam mortem obiturus, cantasse legitur. Subdit sacer Evangelista, egressum fuisse Dominum in torrentem Cedron, cuius non absque singulari mysterio meminit divus Ioannes. Primum, quia si, ut quidam existimant cum divo Thoma, Aymone, Lyrano, et aliis, Cedron dicebatur, quia erat flumen, utrinque cedris circumdatus, ad eum modum, quo quaedam Germaniae Insula, Cedri nominatur, quod cedronum genere silvosa sit; unde idem est, trans torrentem Cedron, quod trans torrentem cedronum, iuxta graecam vocem, quae pluralis genitivi est; non incongrue dicimus in transitu per torrentem Cedron, significasse Christum, ad rem valde memorandam, et aeterna memoria dignam conficiendum se properare: nam cedri quasi aeterna est materies, putredinis experts. Unde Latium proverbium obtinuit digna cedro ea vitare, et quae posteritati consecrari merentur. Unde et Persius dixit: *Et cedro digna locutus*: et Horatius (*in art. poet.*):

Speramus carmina fagi posse linenda cedro.

Secundo, quia ut constat ex secundo, et tertio Regum, cedri in Hebraeo *Arcim* dicuntur, et obscuritatem significant: unde arbitror insinuari eximiam mysterii crucis, et passionis Christi caliginem; adeo ut gentibus stultitia, Iudaeis autem scandalum, divo Paulo id attestante, videretur: aut certe significabat, Iudaeorum corda adeo obscuranda fore, ut Dominum gloriae crucifigerent. Tertio, torrentem Cedron Christus Dominus pertransiit, ut indicaret se inondantium aquarum amarissimum torrentem transiitum, iuxta illud Davidicum (*Psal. 109*): *De torrente in via bibet*. Ipse ergo noctu discaleatas incedens, minime reclusit frigidissimas aquae undas pervadere, ut nos super aquas, quae supra caelos sunt, collocaret, et de torrente voluptatis silientes potaret. Quarto, quia, lametsi, ut tradit antiquus Brochardus Terrae sanctae diligens inspector, infra agrum Hakeldomach contra Orientem fluit torrens Cedron, colliganturque in ipsum omnes aquae, quae tempore pluviarum in altiora quaeque loca circumadiacentia ab aere descendunt, nec longe a sepulchro Virginis audiat strepitus eius sub terra ad locum istum properantis; est tamen torrens, ut adnotat divus Hieronymus, fluvius frequenter arescens, et torrens dictus a torrendo: ac propterea, licet ex aquis confluentibus rapidum cursum haberet, facile et breviter attenuabatur, et effluabat. Sic etiam exundantes Christi dolores, non perennes, sed brevi tempore duraturi erant; ea nempe celebrata transiituri, qua torrentis fluxus rapiebat, ita ut aquae lacrymarum eius penitus resurrectionis gloria exsicccandae, et crucis ignominia in summum gloriae splendorem, intra triduum non integrum commutanda foret. Quin-

to, si, ut ex Talmudica traditione quidam referunt, per subterranea loca sanguis ex altari holocaustorum in torrentem Cedron descendebat, ideo Christus Dominus pertransiit torrentem, significaturus, se, ut pro nobis effunderet sanguinem, et deo Patri pro nobis in ara crucis verum holocaustum se offerret, celerius multo ac vehementius preparare, quam sanguis holocaustorum ex altari ad torrentem Cedron subter labebatur.

Egressus tandem est Christus trans torrentem Cedron, ut quae de huius torrentis Cedron lugubri transitu, sacerorum voluminum monumenta adumbraverant, modo completeret. In primis namque, ut in sacra Genesios legitimus historia: *Egressus fuit Isaac ad meditandum in agro, inclinata iam die*. Ubi quaedam translatio habet, *ad orandum, alia, ad exercendum*. Inclinata die ad vesperam, egressus est Isaac, ut oratione, ac rerum coelestium contemplatione maestitiam animi, quam de matre defuncta susceperat, leniret. Non aliter Christus Dominus cuius typum gerebat S. ille Patriarcha, *egressus est in agrum inclinata iam die, utpote post coenam ad orandum, et laboriosum suae passionis, et reparationis nostrae opus inchoandum*. Sed video hos egressus fine dissimiles: nam Isaac egreditur in agrum ad meditandum, ut animum recreare, et tristitiam, quam ob matris mortem conceperat, depellere posset; Christus vero exiit in agrum, non ut adflictum, et contristatum animum solaretur, sed ut propter miseram matris suae Synagogae mortem, et populi illius cacitatem magis tristaretur, et lacrymaretur. Legimus (2. Reg. 15), Davidem olim aperto capite, et nudis pedibus ad montem Olivarum pergentem, torrentem pertransisse summo animi moerore confectum, suisque militibus lacrymantibus ob persecutionem filii Absalonis, qui ob nimiam regnandi libidinem, et divitiarum cupiditatem necem illi parabat. David Rex mansuetus Christum Dominum regem mansuetissimum refert; inobediens vero Absalon, qui ex arbore pendens interiit, inobediens Iudam, qui laqueo pendens se interemit, ad vivum exprimit. Christus ergo Dominus, velat alter David, suis militibus, hoc est suis discipulis stipatus, nudis pedibus, et aperto capite incedens, summo moerore confectus, Iuda spirituali eius filio, quem nullis beneficiis cumularat, hostiliter ipsum persequente, relinquit Civitatem, et pertransit torrentem Cedron: in hoc tamen dissimilis Davidi, quod hic egressus est, ut fugeret a facie Absalon; at Christus Dominus egreditur, non ut fugiat a facie Iudae, sed potius ut in manus eius veniat: propterea namque Christus profectus est in locum, Iudae valde cognitum, ad quem, ut in eo oraret, conserverat Dominus frequenter confugere, ut refert d. Lucas. Legimus etiam (*lib. 3. Reg. 16*) angelum Eliae dixisse: *Vade, et abscondere in torrente Carith, qui est contra Iordanem, et ibi de torrente bibes*. Similiter Christus torrentem Cedron pertransit, de torrente passionis bibiturus. Carith idem est, quod exterminium; quod non incongrue adaptatur Christo in hoc egressu: siquidem persecutione Iudaeorum im-

minente, quasi exterminatus, et in exilium missus ab urbe in agrum proficiscitur, non eo certe solatio, quod Eliae angelus promiserat, dicens: *Corvis praecipit, ut paseant te ibi*: tempore enim passionis nullo cibo Christum Dominum recreatum fuisse legitimus, immo cum gravi siti affligeretur in cruce pendens, calicem aquae frigidae denegavit Iudaeorum impietas, et acetum cum felle porrexit. Ipse autem nostrae salutis avidissimus, ut alter Iudas Machabeus, qui gravissimorum laborum torrentem pertransiens Timothei exercitum devicit, et inimicos omnes profligavit, torrentem passionis viriliter transiit, ut mortis auctorem, et universi humani generis hostes deprimeret, ac penitus eorum vires enervaret. Sed memini, o bone Iesu, Salomonem olim praecipisse Semei, ut nec semel torrentem Cedron pertransire auderet, alioquin poena capitis plecteretur. Accidit autem, ut famuli quidam Semei fugerent, quos persequens ille, Salomonis violavit praecipulum, torrentem Cedron pertransiens: cuius ipse certior factus, poenam mortis contra illum executioni mandari iussit. Quomodo ergo, o amantissime Iesu, nos fugitivos servos quaerens, audes torrentem Cedron pertransire? Vereor sane, ne tanti constet tibi transitus iste, quem constitit Semei, eo tamen excepto, quod Semei quantumvis iniquus, infami morte non multatur; tu vero turpissima quae tunc erat, crucis morte iniuste afficeris. Hic etiam Christi transitus in torrentem Cedron ob oculos mihi ponit sacramentum illud magnum Isaeae dicentis, quod Deus posuit super Christum iniquitates omnium nostrum: sicut enim (*lib. 2. Par. 3*) dicitur: *Iussu Ezechiae destruxerunt altaria, et universa, in quibus idolis adolebatur incensum, subverterunt, et proiecunt in torrentem Cedron, et omnem immunditiam, quam intro repererunt in domo Domini*; ita in Christum Dominum protectae fuerunt peccatorum nostrorum immunditiae, ut pro nobis ipse satisfaciens, ab eis nos abstergeret, et manderet.

Venit deinde cum discipulis suis, cum quibus, ut alter Iacob cum filiis suis nulla in itinere agens; venit, inquam, in hortum Getsemani, qui ad radices montis Oliveti positus erat, teste d. Hieronymo. Huius ergo in hortum adventus abdita mysteria iam reseremus. Primum quidem in hortum venit Sponsae votis annuens, in hunc modum illum invitantis (*Cant. 5*): *Descendat dilectus meus in hortum suum, ut comedat fructus pomorum suorum*. Cuius loci ut germanam intelligentiam venemur, in memoriam revocare oportet infelix illud Paradisi pomum, cuius esus omnium calamitatum humanam naturam infestantium fons, et origo extitit: fructus enim illius doler, tristitia, gemitus; immo et mors ipsa fuit, ut primo parenti praedixerat Deus: *In quacunque hora comederis, morte morieris*. Vocans igitur Christum Sponsa, ut veniat in hortum ad comedendum fructum pomorum, invitata sane illum, non sicut Eva olim Adamum, ut pomum illo mortifero vescatur, cum Sponsus eius ab omni peccato immunis, immo impeccabilis esset, sed ut acerbitatem antiqui

illius pomi degustet, amaritudinem sentiat, ac super insipido eius gustu minime nauseet: *Venit secundo in hortum, ut egregie adnotavit d. Cyrillus (lib. 11. in Ioann.)*, *ut ubi hominum ruina coepit, ibi eiusdem reparatio exordium sumeret*. Hortus, inquit, erat, paradisium designans: ad pristina enim omnia recurrere oportebat, et ut in paradiso malorum omnium initium factum est; sic in horto Christi passio inceptit, per quam a malis liberati in pristinum habitum restituti sumus; haec ille. In hortum primum Adam devicera diabolus; in hortum ergo a secundo Adam vinci oportebat: in hortum contractum fuerat ingens peccati debilitas; in hortum solvendum erat pretium: in hortum propter velti cibi esum primas parens in lethalem morbum inciderat; et in hortum pestiferum, quem ex eo suxerat humorem, per sudorem foras erat opus expelli; in hortum ortum habuit mors; in hortum ortum habet vita. *Ut unde mors oriebatur, inde vita resurgeret*: in hortum sepulta fuit vita; in hortum pariter sepeliatur mors, et vita resurgat: in hortum terrenus Adam inobediens, et praevicator inventus est; in hortum Christus obediens adest, ut crucis mortem subeat: in hortum Adam libere nunc agens in captivitate seipsum, et suum genus secum adduxit; in hortum Christus vinculus captus, et comprehensus libertatem nobis promeruit, et acquisivit: in hortum Adam ne contristaret Evam suas delicias, comedit de vetito fructu; in hortum Iesum contristando suam Evam, hoc est carnem, usque ad effusionem sanguinis de ligno mortis coepit degustare; in hortum olim Adam a Deo se absconderat; in hortum Christus non se abscondit, sed manifestum se prodit, locum a traditore Iuda probe cognitum eligens, ut adnotavit d. Ioannes (*cap. 18*), dicens: *Sciebat autem et Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus convenerat illic cum discipulis suis*. Ac tandem, sicut in hortum serpens fuit satanae organum ad interficiendum in anima, et corpore terrenum hominem; ita in hortum Iudas, quasi aplo organo visus est ad inferendam mortem homini caelesti. Et sicut serpens propterea, quod fuit satanae instrumentum, praee omnibus animalibus invisus homini est, ac maledicto, et execrationi obnoxius, Deo ipso illi dicente (*Gen. 3*): *Quia fecisti hoc, maledictus es inter omnia animalia*; ita Iudas praee omnibus hominibus, plurimis hisque gravissimis maledictionibus obruitur a Davide, dum (*Psal. 108*) ait: *Cum iudicaretur, excet condemnatus, et oratio eius facta in peccatum: sicut dies eius pauci, et episcopatum eius accipiat alter*. E contra etiam in hortum humanitatis Christi organum fuit, et instrumentum coniunctionum divinitati ad nostrae reparationis initium, sicut postea in cruce fuit ad eius consummationem (*Ioan. 19*): *Consummatus est diebus*. Indequo apud angelos, et homines tantam benevolentiam conciliavit, ut nihil charius, quam illi inservire, eundem revereri, et super omnia diligere habeant. Venit tertio in hortum, qui drachmam perditam tibi quaerere oportebat, ubi perditam fuerat. Natura enim humana in hortum perierat, et ideo Christus velut drachmam investigans,

aut sicut pastor ovem errantem quaerens, venit in hortum, ut inveniat, et salvum faciat, quod perierat. Quarto venit in hortum Gethsemani, qui secundum Hieronymum interpretatur, *vallis pinguis*, vel, ut aliis placet, *vallis pinguedinis, et olei mei*, quia inde pinguis vitulus egressurus erat ad pingue sacrificium Deo Patri in ara crucis offerendum, iuxta illud Davidis: *Sacrificium nostrum pingue fiat, et holocausta medullata offeram tibi. Et quia oleum symbolum est misericordiae; Christus autem, de quo d. Paulus (ad Tit. 3) dixit: Quod non ex operibus iustitiae, quae fecimus nos, sed secundum misericordiam suam salvos nos fecit, conferebat se tunc ad omnium excellentissimum misericordiae opus exhibendum: nam si misericordia est miseriam inopis sublevare, quo maior fuerit miseria, eo amplior erit misericordia, illius sublevatio. Cum ergo casus primi parentis fuerit omnium deestabilissima miseria, illius amotionem Christi probe praesitiam, inter omnia misericordiae opera primum locum tenere consequens est. Legimus in libro Hester, quod rex Assuerus iratus contra Aman surrexit de loco convivii, et intravit in hortum arboribus consitum, ut et Aman perderet, et populum Dei morti adiacatum liberaret; non secus certe Christus Dominus e convivii loco, ubi duplicem coenam, legalem, et sacramentalem celebraverat, Discipulis dicens (Joan. 14): *Surgite eamus hinc, et intravit diabolo iratus, nobis vero propitius, et in hortum multis arboribus consitum venit, ut illum velut Aman in patibulo crucis suspenderet, et genus humanum a misera eius servitute, et dira tyrannide liberaret. Praevixit denique hunc Christi Domini in hortum adventum comitantibus discipulis propheticis spiritu Zacharias, ut testatur ipse iuxta expositionem d. Hieronymi: *Vidi per noctem, et ecce vir ascendens super equum rufum, et ipse stabat inter myrteta, quae erant in profundo, et post eum equi rufi varii, et albi, et dixi: Qui sunt isti Domine? et dixit ad me angelus, qui loquebatur in me: Ego ostendam tibi, quid sint haec. Et respondit vir, qui stabat inter myrteta. Isti sunt, quos misit Dominus, ut perambularent terram. Vir iste Christum Dominum rufum proximum significabat, quem super equum rufum vidit, quia sanguinis errore corpus eius conspersum, rufum colore praeseferebat. Inter umbrosa myrteta iacebat: quia multis figuris, et umbris usque ad praefinitum tempus, quo illae cessant, operiebatur. Equi autem rufi, varii, et albi, qui illum sequebantur, Apostoli sunt, qui tunc ipsum comitabantur; Apostoli sunt, quia virgines; rufi, quia martyres; varii, quia multi virgines, et martyres simul fuerunt, de quibus omnibus ipse interrogatus, qui essent? Respondit, designatos esse ad perambulandum terram: quia ut testatur David: *In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terra tertia eorum.****

Inter hos tres erant, Petrus, Ioannes, et Iacobus, quos Dominus, quia maioris amicitiae amore prosequeratur, et eos fecerat in monte Tabor saae gloriae socios, et testes, voluit eosdem saae imbecillitatis inspectatores habere e-

quippe, qui memores illius gloriae, minus quam ceteri offendi poterant. Relictis ergo aliis discipulis secedens ad interiores partes horti, secum duxit illos tres, de quibus (Cant. 8): *Qui habitant in hortis amici amicitiant te;* discedensque ab illis quantum iactus est lapidis, orabat dicens (Luc. 22): *Pater, si possibile est, transeat a me calix iste, verumtamen non mea, sed tua voluntas fiat.* Calix iste metaphorice mortem Domini significabat, per figuram, qua continens ponitur pro contento, estque sumpta a magistratibus, qui multis ad mortem damnatis porrigebant potionem, sive calicem lethalem: unde inter Athenienses Socrati data est potio cicutae, qua extinctus fuit, de quo Persius dixit:

Barbatum hoc crede Magistrum dicere,
Sorbilio tollit quem dira cicuta,

Phocioni quoque viro insigniter iusto, ut testatur Plutarchus in vita eius, porrectum est simile poculum; et cum carnifex cessaret, quod pecuniam non haberet pro pretio potiois, ipse Phocio pecuniam numerari fecit, qua emeretur, et assistentibus dixit, admonere filium, ne minus in rempublicam propter suam mortem vellet esse benevolus. Erat etiam calix salutis, seu salifer, de quo (Psal. 115): *Calicem, inquit, salutaris accipiam, et nomen Domini invocabo; et declarans quis sit ille calix, subiunxit: Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius. Ac ut medicus potione, et sectione venae externa tanquam baptismo sanare solet, ita passio nomine calicis, et baptismi designatur. Dicitur ergo calix, quia cito transivit illa mors, quo potio quaedam nutritica pro puero, vel capitis pro membris fuit.*

Hoc supposito, varia, quae in his verbis delectant sacramenta, quae sancti Patres ea qua solent subtilitate, et pietate interpretantur, aperiunt. D. Hieronymus, et haec sit prima huius loci intelligentia (sup. cap. 9. Isai.), ita illum edisserit: *In passione: Si fieri, inquit, potest, transeat calix iste a me. Qui locus hunc sensum habet. Si potest fieri, ut sine interitu Iudaeorum credat gentium multitudine, passionem recuso. Si autem illi excecandi sint, ut omnes gentes videant: fiat voluntas tua. Idem (in Math. sup. haec ead. verb.): *Postulat, inquit, non timore patiendi, sed misericordia prioris populi, ne ab illis bibat calicem propinatum. Unde et signanter non dixit: Transeat a me calix, sed calix iste, hoc est populi Iudaeorum, qui excusationem ignorantiae habere non potest, si me occiderit, habens legem, et prophetas, qui me quotidie calcinantur. Attamen recertens in semetipsum, quod ex hominis persona trepidanter renuerat, ex Dei Filii, quae confirmat: Verumtamen non sicut ego volo, sed sicut tu. Non, inquit, hoc fiat quod humano affectu loquor, sed propter quod ad terras tua voluntate descendi. Non longe ab hac Hieronymi expositione recedit alia divi Hilarii (can. 3. in Math.), quam his verbis tradit: *Non sicut ego volo, sed sicut tu vis. Vellet quidem eos non pati, ne forte in passione diffidant, sed quo haereditatis suae gloriam, sine passionis difficult-***

fate mereantur. Non ergo, ut non patiantur rogat, dicens: *Non ut ego volo, sed ut quod Pater vult, bibendi calicis in eos ex se transeat firmitudo. Superius etiam dixerat: Transeat a se calicem rogat. Nunquid ait: Transeat a me calix iste? Haec enim futura erat pro se timens oratio. Sed aliud est, ut transeat deprecari. In eo enim, quod a se transit, ipse ille a molestia transeuntis excipitur. Qui autem, ut a se transeat, rogat, non ut ipse praetereat, orat, sed ut in alterum, id quod a se transit, accedat. Dionysius Alexandrinus in hunc modum explicat praedictum locum: *Non est sensus, inquit, transfer calicem hunc a me, non adveniat mihi: nisi enim evenerit, transferri non poterit, sed sicut, quod praeterit, et intantum est, nec permanens, sic Saluator inadvertentem tentationem flagitat pelli. D. Basiliius (lib. 4. contr. Eunom.) alia incedit via in expositione huius loci. Ait enim, quod Christus Dominus probe agnoscens innumera peccata patranda in executione suae passionis, et mortis, postulabat a Patre, ut si possibile foret, se mortem obire, absque toto peccatorum, et seelerum commissione, ita fieret, quia maiori dolore peccata hominum, quam propria vulnera illum afflicebant. Unde d. Ambrosius (in cap. 22. Luc.) dixit: *Doles Domine, et vere doles, non tua vulnera, sed nostra scelera: et (lib. 10. sup. Luc.) haec verba habet: Ideo dixi, transfer hunc calicem a me: non quia Deus Dei Filium mortem timebat, sed quia nec malos pro se peire volebat. D. Epiphanius (haer. 69) aliam excogitavit intelligentiam: ipse enim (in Ariomanis), et iterum (in Anchorata) tractans haec verba: *Transeat a me calix iste, cum obieisset sibi quod dixisset: Potestis bibere calicem, quem ego bibiturus sum? Et Petro dehortanti a morte dixerit: Abi retro me satana, respondet: Qui ante mortem dixit de morte, vel ob hoc ipsum ne deprehenderetur mendax, non potuit precari, ut transeiret poculum: sed provocat pro hunc modum adversarium, quo illo opinante timere Salvatore mortem, inducat ipsi mortem ad salutem morientibus per dispensationem. Idque paulo ante probat similitudine magis in inferiori praedictis, et quandoque fugam simulantis, et inimicum proceat ad certamen, et ita eum perinat. Eusebii Emisenus (in pas. Dom.) ponderans verba illa, calix iste, alium orit sensum: ait enim, non dixisse Christum tantum: *Transeat calix, sed, calix iste: quia ipse non recusabat mortem, sed quia volebat, quod executoris eius non fuisset Hebraei, non tenebatur bibere calicem, sed vellet, quod propinatore non fuisset Iudaei, quia erant ex populo Deo dilecto, et propter quos principaliter venerat in mundum, ut ipse dixerat: *Non sum missus nisi ad oves, quae perierunt ex Israel. Unde cum dixit Christus Dominus, Transeat a me calix iste: perinde fuit, ac si dixisset: Pater, novi, quod si comprehendor a Iudaeis, ipsi etiam ignominiose comprehendentur; si flagellor, ipsi acerrime flagellabuntur; si circumdederint caput meum coram spinea, ipsi ab hostibus inhumanissimis circumdabuntur; si tandem me crucifixerint, pene innumeri eorum crucibus affigentur. Transeat ergo******

non calix, sed iste, exhibitus scilicet, et propinatus ab eis. Haec expositionem acceptat etiam Hieronymus (lib. 3. in Isai.), versans verba illa: *Multiplificasti gentem, non magnificasti lactitiam. D. Hilarius, et d. Basiliius aiunt, per illa verba Christum rogasse Patrem, ut passionis calicem transferret ad plurimos martyres, virgines, et confessores, ita ut non solus ipse, sed alii permulti mortis calicem amore Dei biberent, et fructum sui calicis perciperent. Unde d. Basiliius ait, martyres in virtute huius orationis Christi insatiabili siti ad martyrium propeperasse. Persimilis huic expositioni est alia divae Catharinae Senensis, ut s. Raymondus in eius vita refert. Aiebat enim, quod cum ante oculos Domini obversaretur obstinata, et malitia hominum reproborum, qui se tanto fructu privabant, accensus amore salutis illorum, rogabat Patrem, ut parceret illis, transferens in eos fructus huius calicis; et quia sciebat id esse Deo possibile, dixit (Marc. 14): *Abba Pater, omnia tibi possidita; exactus tamen amor iustitiae, addidit: Sed non ego volo, sed sicut tu. Aliam etiam interpretationem non contentendam tradidit idem beatus Raymondus ex eadem Catharina: dicebat enim, transfer calicem hunc a me, perinde esse, ac si dixisset: Tempus est, ut hunc calicem, quem ab instanti conceptionis meae per desiderium usque in hanc horam bibi, et tandem aliquando paliendo atrocissimum mortem, quam mihi paratum video, copiosissime hauriam, et ideo accelerari desidero: nam semel exhibitus transibit a me completa obedientia tua, et restituito tibi, o Pater, honore, et hominibus salute, quam perdidit; ita ut haec verba complectantur volentem, et intensum desiderium bibendi calicem: sicut illud (Luc. 22): *Desidero desideravi hoc pascha manducare vobiscum, antequam patiar: et quonodo concoret, usque dum perferatur? Quem huius loci sensum illustriorem esse sancta haec virgo dicebat.***

Verum licet has omnes veneremur expositiones, eam tamen arbitramur germanam magis, et litteralem, quam sequuntur d. Leo (serm. 5. et 7. post med. de pass.), Chrysostomus (hom. 84. in Math. tom. 2), Theophylactus (in Mat. cap. 27), Origenes (tract. in Math. long. ant. med. l. 2), Athanasius, Gregorius Nyssenus, Epiphanius (l. 2. contr. haer.), Cyrillus (l. 4. in Joan.), Anselmus (dist. de virg.), Damascenus (l. 3. ad. ort. c. 24), Tertullianus (de fug. in pers.), Beda, Ambrosius (l. 10. in Luc.), et Hieronymus, ut ex eorum testimonio constat. Hi omnes Patres affirmant Christum Dominum hic tanquam verum hominem mortem refugisse, et secundum inferiorem portionem pro infirmitate humanae naturae ad eam suscepisse mortem exhoruisse, et mori recusasse, et id indicant verba illa: *Pater si possibile est, etc. ardens tamen eius erga Deum, et homines amor, illi ut satisfaceret, nos ut reduceret, vii naturalis affectionis superans, ac mira fortitudine devincens, subiunxit: *Sed non mea, sed tua fiat voluntas. Unde et constanter se obtulit morti, quaerentibus hostibus occidit, turbatos confuravit, prodierunt oculi di-**

gnatione suscepit, et quos poterat in nihilum redigere inimicos, humi prostratos erexit. Itaque cum naturale sit imminens mortem formidare, et huiusmodi reformidatio ita conditioni humane adhaerere, ut cum nulla sit coniuncta culpa, non est cur illum Christo Domino adscribere formidare, dicens Paulo (Hebr. 2): *Debit per omnia fratribus assimilari, tentatus per omnia pro similitudine absque peccato. Sed Patrum testimonia, quibus huic intelligentiae subscribunt, proferamus. D. Ambrosius: Haerent, inquit, perique hoc loco, qui tristitiam Salvatoris ad argumentum inolitae potius a principio, quam susceptae ad tempus infirmitatis inclinant, et naturalis sensum cupiunt retorquere sententiae. Ego autem non solum excusandum non puto, sed etiam nusquam pietatem eius, maiestatemque demor: minus enim contulerat mihi, nisi meum suscepisset affectum. Ergo pro me doluit, qui pro se nihil habuit quod doleret; et sequestrata delectatione dicuntis aeternae, laetitia meae infirmitatis afficitur. Origenes: Suscipiens, ait, naturam carnis humanae, omnes proprietates implevit, ut non in phantasia habuisse carnem existimaretur, sed in veritate, secundum quod in hoc loco oral calicem passionis transire a se, sed non sicut vult ipse, sed sicut vult Pater. D. Chrysostomus (in cat. aur. S. Thom. relat. sup. 33. cap. Luc.): Quaelibet, inquit, ars verbis, et operibus ostenditur ab eo qui docet. Quia ergo Dominus venerat docturus nos quamlibet virtutum, ob hoc eadem dicit, et facit: unde quia iusserat verbis orare, ne intrarent in tentationem, hoc etiam opere docet: sequitur enim dicens: Pater si vis, transfer, etc. Non dicit si vis, quasi ignorans an Patri placeret, neque non magis ardua cognitio est hanc cognitione paterna substantiae, quam ipse solus percipiatque novit, secundum illud: Sicut novit me Pater, et ego novi Patrem. Neque hoc dicit quasi respiciens passionem: qui enim communitas est Discipulo volenti eius passionem impendere, ut satanam eum vocaret, post multa praeconia qualiter crucifigi volebat? Cur igitur ita dictum est, consideres quantum erat audire, quod Deus ineffabilis, qui quemlibet intellectum transcendit, voluit utrum subire virginem, loc suggerere, et humanae quaeque pati? Quoniam ergo fere incredibile erat, quod erat futurum: primo quidem misit Prophetas hoc nuntiandos, postea ipse indutus carne veniens, ut non phantasma putaretur, permittit carnem ferre naturales defectus, esurire, silitre, dormire, laborare, et affici, ob idque recusans mortem, veram humanitatem demonstrat. D. Athanasius: Geminum, inquit, hic velle ostendit, alterum quidem humanum, quod est carnis, alterum vero divinum: humanitas enim ob carnis fragilitatem recusat passionem; sed divinus eius affectus affectantur eum subit, eo quod non esset possibile eum delinere a morte. Gregorius Nyssenus, et Apollinaris asserit, quod Christus non habuit secundum terrenam naturam propriam voluntatem, sed quod solum in Christo erat voluntas Dei, quae de coelo descendit. Dicit ergo, quam voluntatem vult Dominus nequaquam euenire? Neque Deus aufert propriam voluntatem. Beda inquit: Appropinquans etiam passioni Sal-*

valor infirmantium in se vocem sumpsit, ut cum hoc imminet, quod fieri volumus, sic per infirmitatem petamus, ut non fiat: quatenus per fortitudinem parati simus, ut voluntas conditoris nostri etiam contra nostram voluntatem fiat. Ac tandem d. Hieronymus, qui in alios sensus declinasse videtur, hunc etiam amplectitur, dum subdit, ut recte adnotavit Iansenius: Altamen revertens in semetipsum, quod ex hominis persona trepidanter venerat, ex Dei, Felique confirmat: Veruntamen non sicut ego volo, sed sicut tu: non inquit, hoc fiat, quod humano affectu loquor, sed propter quod ad terras tua voluntate descendit. Voluit ergo sancti Patres, quod sicut infirmus amarum calicem exhorret, et quadam, ut aiunt, velleitate bibere renuit, absoluta tamen voluntate propter corporis sanitatem illum ebibat: ita Christus Dominus calicem passionis in manu tenens, ipso dicente (Ioan. 10): Potestatem habeo ponendi animam meam, et potestatem habeo iterum sumendi eam, summam calicis amaritudinem praevidens, velleitate quadam, et inefficaci actu recusabat illum sumere; ad commuente tamen sui mystici corporis salutem respiciens, naturalem carnis affectum suppressit, ac suffocavit, bibere illum elegit. Contigit sane huic duplici voluntati Christi, quod in figura eius contigisse legitur duobus filiis Thamar, e visceribus matris egredi nitentibus: appropinquante enim matris partu, unus protulit prius manum, in qua obstricta ligavit coecum; illo vero retrahente manum, egressus est alter. Ita certe accidit Christo Domino, qui parturire volens redemptionem generis humani, apertius sensitivus naturali affectione ductus mortem renuens extendit manum suam, dicens: Si possibile est, transeat a me calix iste; et portio superior voluntatis humanae Christi, charitatis coecum enim ligans, retraxit illi manum, et ipsa egressa est, dicens: Non mea, sed tua voluntas fiat. Certe quoties hanc vocem audio, auscultare mihi videor echo, seu soni repercussionem ab ore Christi progressam, et usque ad Patris pectus pervenientem, et inde in eundem Christum reflectentem. Dicebat ille: transeat a me calix iste, et reciproca vox echo respondebat: iste calix calicissime tibi propinabitur. Desiderium moriendi, quod habes, absque mora tibi implebitur. Sed insuper aiebat: Sed non mea, sed tua voluntas fiat. Fiat reddidit Patris echo, ac si diceret, executioni mandetur voluntas mea, ut in moriari pro redemptione generis humani. Similia verba et cum simili echo resonaverant antea, ut refert d. Ioannes: nam morti vicinus Christus Dominus sensus vocem exprimens, clamavit (Ioan. 12): Et nunc anima mea turbata est, et quid dicam? Dicam, repellit Patris echo, quid ego velim; adiunxit Christus: Pater salvifica me ex hoc hora. Hora, respondit echo sonus, haec est, non te salvandi, sed morti tradendi. Ad ratio sensum dominans rursus dixit: Pater clarifica nomen tuum. Tuum, occurrit echo, hoc est, si moriaris, non solum meum, sed et tuum clarificabitur nomen.

Haec autem orans Christus Dominus procedit, ait d. Matthaecus, in faciem suam: ille,

scilicet, coram quo viginti quatuor caeli Seniores ceciderunt, ut testatur d. Ioannes. Multis aliis huius orationis circumstantiis silentio praetermissis, ut de solitudine loci, de separatione a Discipulis, de confidentia, de perseverantia, et similibus; de illa solum, quae ad humilitatem pertinet, cuius non absque singulari mysterio meminit Evangelista, ex professio disseramus. Quod olim verbo humilitatis indicium exhibuerat in oratione Abraham, dicens (Gen. 18): *Etsi sim pulvis, et cinis, loquar ad Dominum*: id ipsum Christus Dominus in hac horli oratione opere ipso exhibet, implens illud Hieremiae vaticinium: *Ponet in pulvere os suum, si forte sit spes, scilicet, ut ab eo calix ille transiret. (2. Reg. 2) legitimus Davidem pronum in terram orasse summo moerore affectum: Deprecatus est David Dominum pro parvulo, et ingressus hortum iacuit super terram; venerunt autem seniores domus eius cogentes eum ut surgeret*: ita Christus Dominus ingressus hortum proci dens in terram orat, non pro filio maiori, scilicet angelo, sed pro parvulo, et minori, nempe homine; verum seniores domus eius, non ut ad Davidem consolandum olim venerant, ad illum accesserunt, quoniam potius ab eo separati, et somno correpti, non vigilant, omnes dormiunt, adeo ut Dominus eis obiecerit: *Non potuistis una hora vigilare mecum. Legimus etiam (3. Reg. 18), Eliam posito inter genua capite Deum orasse, quia haec corporis dispositio, utpote servorum propria, cum olim ad flagella aptabatur, maximam praeserebat humilitatem; sed maiorem sine dubio praesert, quod Christus averit proci dens in faciem suam: sic enim eius facies non genibus, sed pavimento immediate adhaerebat.*

Sed cur haec singulari caeremonia Dominus unus fuerit, plures, tam pie, quam graves occurrunt rationes. Prima: quia egressurus ab hoc mundo, ut iret ad Patrem, voluit terram salutare, et ultimum vale illi dicere, ideoque proci dens in terram, illum deosculans. Secunda: quia cum osculum pacis symbolum sit, terram deosculans, significare voluit, merito Christi pacem obtenturam, ipso dicente: *Pacem meam do vobis, pacem meam relinquo vobis. Tertia*: ut osculi signo ostenderet se regnatum. Commemorant enim Livius (lib. 10. decade 1), et Valerius (l. 5. e. 3), Ionium Brutum terram deosculatum, et Romanorum regnum obtinere: ex oraculo namque agnosces futurum illum regem, qui primus omnium matrem deoscularetur, continuo in terram concidit osculans illum, ut cecinit Ovidius (lib. 3. pastorum):

Ille iacens pronus, matri dedit oscula terrae.

Quarta: osculatur terram, quia praer ardentem moriendi desiderio pro communi omnium salute gratias illi refert, quod procreaverat foveam cum ligaturis, spinas caput puncturas, arundinem pro sceptro in manu ponendam, ferrum clavorum, et lanceam, pedes, manus, et latus perforatur; vel certe osculatus est terram, quia illa futura erat arca, calix, et patina, quibus sanguis profundendus, et corpus

ponendum foret. Quinta: quia ipse repraesentans omnium peccatorum personas, ut qui omnium delinquentium debita solvenda susceperat, et omnibus nostris sceleribus onustus incedebat, velut alter Manasses dicebat: *Non sum dignus videre altitudinem caeli*; aut, quasi alter Publicanus, *non audebat oculos ad caelum levare*, sed praer nimia tantorum flagitiorum turpitudine pronus in terram verecundia, et pudore suffundebatur, ut per Prophetam ipse praedixerat (Psal. 43): *Tota die verecundia mea contra me est, et confusio faciei meae cooperuit me. Sexta*: in terram proci dens, ut custodiat, et protegat illam: sicut enim, qui alium defendit, inter ipsum, et offensorem se interponit; sic sane Christus tanquam mediator Dei, et hominum inter ipsum, et terram, pronus in illam se constituit, ut illam protegat, et incolumem servet. Septima: quia olim iratus terram maledixerat (Gen. 3): *Maledicta terra, tribulos, et spinas germinabit tibi*; nunc vero deposita ira, terram pretioso vultus sui tactu benedicere tentat. Octava: quia cum Deus fecerat hominem ad similitudinem suam, et pulchram, quam in eo impresserat sui imaginem, ipse infecerat ac deformaverat homo, iterum Deus, in eam faciem suam quasi similitudinem imprimit, restaurare contendit, et in pristinum pulchritudinem reducere. Quia cum dicit Isaias (e. 33): *Posuit in eo iniquitates omnium nostrum, et haec fuerunt gravissimi, et intolerabilis ponderis, inde est, ut sacrosanctum illud corpus ita opprimerent, ut in terram pronum prosternerent. Sed non immerito quispiam forsitan interrogabit, quare orans Moyses brachia extendebat, et manus ad coelum levabat; Christus autem Dominus proci dens in faciem suam, pronus orabat in terram? Huius certe illam praecipuum crediderim rationem assignari posse, quod Moyses tunc favores de caelo, ac singularia beneficia expectabat, unde manus extendebat, quasi illis ea sibi collecturus, ac suscepturus; Christus autem cum tempore passionis coelestibus solatiis non esset commutandus, non manus extendit, sed corpus, aptans se ad flagella nostris peccatis debita patienter sustinenda.*

HOMILIA IV.

De tristitia Christi Domini in horto, ac de confortatione ab angelo ei facta in illa verba: Tristis est anima mea, (Matt. 26): et illa: Apparuit illi angelus de caelo confortans eum (Lucae 22).

Tametsi Christus Dominus ab instanti suae conceptionis essentialiter beatitudinem haberet, ut unanimi consensu testantur omnes Ecclesiae Patres; et quamvis etiam d. Thomas (1. 2. q. 38. a. 4) doceat tristitiam militari per contemplationem, a qua nec per momentum cessabat anima Christi; nihilominus tamen, cum summo gaudio summam habuit contentam tri-

stiliam, in cuius figura d. Iohannes angelum vidit mo pede terram calcantem, altero mare tangentem. Angelus iste Christum exprimebat, quem magni consilii angelum Isaias vocat. Pedes affectus cordis, quibus anima incedit, significant. Ipse ergo terrae promissionis, hoc est beatitudinis summo alacritatis affectu inhaerebat, pariterque peramarum contritionis mare tristitiae pede calcabat. Hanc tristitiam animae Christi tametsi beatas, vere illi inuisse, praeterquam clare ostendit Hieremias, dicens (c. 14): *Attamen caro eius dum vivit, dolebit, et anima ipsius super ipso lugebit: illud etiam Isaias palam facit, dicentis (c. 53): Vere dolores nostros ipse tulit, et languores nostros ipse portavit: ecce dixit, ut intelligas, non fiele, ut corpori accidit phantasticum, sed proprie, et vere tristatum fuisse. Unde David, ut indicaret tristitiam hanc non fuisse apparentem, sed veram, et ex corde, Iudam increpat, quod hominem compunctum corde persequutus fuerit (Psal. 148): Et persecutus est, ait, hominem inopem, et mentium, et compunctum corde mortificare. Itaque sicut Philosophi duplicem acerae regionis partem distinguunt; unam supremam ipsi ignis regioni propinquiorum, quae summa fructus serenitate, nullisque peregrinis impressionibus afficitur; alteram inferiorem, terrae magis proximam, in qua pluviae, et grandines generantur, variisque tempestatibus undique concutitur: ita plane in eadem Christi anima duplicem portionem agnoscimus, superiorem scilicet, quae summa tranquillitate, et beatifico gaudio praeferebatur; alteram inferiorem, quae summa tristitia angebatur. Advertere tamen oportet, quod quamvis in Christo Domino vera tristitia fuerit, illa tamen non erat passio, sed propassio, hoc est loco passionis: passio enim saepe solet praevenire, aut impedire usum rationis, quod Christo Domino minime unquam accidit, ut Patres adnotant, ponderantes Evangelistam consulto dixisse, quod coepit trisitari, et moestas esse; unde Origenes: *Considera, ait, quia non dixit tristitabatur, et taediabatur, sed coepit trisitari, et taedari. Quale autem sit hoc discrimen, arbitror dicendum in eo consistere, quod tristitia Christi non anteibat eius rationem, sed ratio potius praeveniebat, et dominebatur ei, ita ut animus eius invictum nunquam invaderet, sed accersita veniret, et vocata ab illo: adeo ut si ipse non coepisset trisitari, tristitia minime illum vexare coepisset. Acute satis id explicuit Iohannes, dum referens turbationem Christi Domini in morte Lazari, non dixit turbatum illum, sed infrenuit, et turbavit semetipsum; quasi diceret, non invasit eum turbatio, sed ipse turbationem elegit, non illum molestia excitavit, sed ipse excitavit eam: unde divus Damascenus (li. 3. de orthod. fide cap. 10) ait: *Naturales nostrae passionis secundum naturam, et super naturam fuerunt in Christo: secundum naturam quidem, non movebantur in ipso, quando sinebatur carni, ut pateret propria; super naturam vero, quod non precedebant in Domino voluntatis naturalia. Nihil enim in ipso coactum concipitur, sed omnia spontanea. Volens enim curvavit, rursus intulit, et volens: mortuus est: et d. Thomas***

(3. p. q. 45. a. 4): *Sciendum, inquit, est, quod huiusmodi passiones aliter fuerunt in Christo, quam in nobis, quantum ad tria. Primo quantum ad obiectum, quia in nobis plerumque huiusmodi passiones feruntur ad illicita; quod in Christo non fuit. Secundo quantum ad principium, quia huiusmodi passiones frequentius in nobis praecedunt iudicii rationis; sed in Christo omnes motus sensitiivi appetitus oriebantur secundum dispositionem rationis. Tertio quantum ad effectum, quia in nobis quandoque huiusmodi motus non sistunt in appetitu sensitiivo, sed trahunt rationem; quod in Christo non fuit, quia motus naturaliter humanae carni convenientes, sic ex eius dispositione in appetitu sensitiivo manebant, quod ratio ex his nullo modo impediatur facere, quae conveniebant. Cum hac autem ingenti Christi tristitia simul fuit timor vehemens, seu pavor, dicens d. Marco, quod coepit pavere, et taedere. Et licet Aristoteles populari timorem non habere locum, nisi ubi adest spes aliqua evadendi malum, quod timetur; fallitur tamen: quia sola fuga mali alicuius futuri est verus timor, quantumvis vitari non possit: hoc enim potius illum anget, et reducit ad specialem gradum, qui consistit in stupore, ut indicat d. Damascenus (lib. 2. de fide c. 15), et Gregorius Nyssenus (lib. 4. phil. c. 4): unde quamvis Christus Dominus nullam haberet spem evadendi malum mortis, potuit futuram eius acerbitatem vere timere.*

Illud tamen diligenti examine indiget, quomodo cum sacra Scriptura non pugnet, immo et cum magnanimitate, et summa Christi fortitudine, tristitia, et pavor, similesque affectus angoris, et taedii, quos sacri Evangelistae illi adscribunt, conveniant. Nam in primis Salomon dixit (Prov. 12): *Non contristabit iustum quidquid et acciderit, et iterum (cap. 28): Iustus quasi leo confidens, absque terrore erit: et Lyricus:*

*In sum, et tenacem propositi viam
Non civium ardor passiva subiecit,
Non vultus instantis tyranni.
Mente quatit solida etc.
Si fractus illabatur orbis,
Impavidum ferient ruinae.*

Huc facit, quod d. Augustinus loquens de d. Paulo dicente (ad Phil. 1): *Cupio dissolvi, et esse cum Christo, ait: Non enim fortis est miles, quam Imperator: miles ergo coronandus gaudet mori, et Dominus coronaturus timet? Refert etiam Olaus Magnus fortissimum quandam virum nomine Estarchalatum, cui tanquam benemerito de sua republica, eo quod infestissimum quandam eius hostem occiderat, multum auri, et argenti ipsa respublica ei donaverat, ipse vero semper eo animo aurum illud secum portabat, ut praemio cum afficeret, qui ipsum viriliter invadens interfecit, indignum arbitrans senio confectum, et senectutis morbo laborantem, et vita discedere. Narrat etiam Historici, Socratem ad mortis suae nuncium nihil expavisse, sicut nec Seneca timuit quod diligeret Nero nuncio ad eum misso mortem ei machinaretur. Quamplures item pro patria mortem atacriter Iulius Mithabaeorum libri testantur:*

d. Andrea, Ignatium martyrem, Hispanum Laurentium, crucem, leones, ardentis prunas non solum non exhorruisse, sed incredibili gaudio haec tam acerba tormentorum genera tolerasse, omnes recte norunt; quin et Iellaeae virgines tanta fortitudine vigerunt, ut intrepide tyrannorum tribunalia adirent, ut pro Christi amore atrocissimis suppliciis excarnificarentur. Qui ergo fieri potest, ut ipse trepidet, tristet, paveat, et taedat ob instantem mortem; maxime quod Petrum illum impedire volentem satanam vocaverit, ipseque etiam tam illum ardentem desideraverit, ut diceret (Luc. 12): *Baptismo habeo baptizari, et quomodo coarctor, deinceps veniat? Qui autem aliud desideravit, illo iam appropinquante, non trisat, sed gaudet, quia proxima est possessio rei desideratae. Deinde si dux ita paveat, et gaudet, milites etiam paveant, et exemplo illius animo cadent. Quae obiectio non compellunt, ut studiosa inquisitione causas, propter quas Christus Dominus trisat, et pavere voluerit, diligentius indagemus.*

Prima causa sit: quia certum est, adultum peccatorem absque poenitentia iustificari non posse: unde Christus Dominus dixit (Luc. 13): *Nisi poenitentiam egeritis, omnes simul peribitis; et d. Petrus (Act. 3): Poenitentiam, et baptizetur unusquisque vestrum; et divus Paulus (2. Cor. 7): Tristitia, quae secundum Deum est, poenitentiam in salutem stabilem operatur. Certum est etiam, non qualemcumque poenitentiam sufficientem esse ad expianda peccata: Esau enim, ait Scriptura, non invenit poenitentiae locum, etiamsi cum lacrymis quaesivisset. Saul etiam, ut sacra Genesios narrat historia, doluit, quod Samuelem non obedisset; et tamen constat esse relatum in numerum reproborum. Christus ergo videns imbecillitatem liberi arbitrii ad efficiendum actum contritionis, sine quo in lege naturali, et scripta peccatores adulti non iustificabantur, voluit ipse pro nobis conteri, trisari, et dolere, ut illo suo summo dolore virtutem sacramento poenitentiae impertiret, parvitate, et insufficientiam nostri doloris suppleret, ita ut ex attritis contritis faceret in lege gratiae, per sacramenta ab eodem instituta. Licet enim quidam Doctores putaverint, non sufficientem attritionem cum sacramento, ad obtinendam remissionem peccati, ad obtinendam esse contritionem; mihi plane videtur id esse contra expressam definitionem Concilii Tridentini: nam de attritione agens ait (ses. 14. c. 14): *Et quaevis sine Sacramento poenitentiae per se ad iustificationem perducere peccatores nequeat, tamen eum ad Dei gratiam in Sacramento poenitentiae impetrandam disponit. Itaque Christus Dominus non solum propter imminentem mortem, sed propter omnium nostrum peccata doluit, ut egregie adnotavit Angelicus Doctor (3. p. q. 46. a. 6. ad quartum) dicens: Christus non solum doluit pro amissione vitae temporalis, sed etiam pro peccatis omnium aliorum, qui dolor in maiori sapientia, et charitate processit, ex quibus dolor contritionis augetur; tum etiam, quia pro omnibus peccatis simul doluit, secundum illud Isaias: Vere dolores nostros ipse tulit: et infra subdit: Christi**

*stus voluit genus humanum liberare, non solum potestate, sed iustitia; ideo non solum attendit, quantum tristitiam dolor eius haberet ex dicuntale unita, sed etiam quantum dolor eius suffereret secundum humanam naturam ad tantam satisfactionem; haec ille. Memini s. Iohannem Climachum (cap. 5. de poen.) de quodam monacho referre, quod cum in peccatum non nimis grave prolapsus fuisset, iam vehementer concepit dolorem, ut prae nimia tristitia intra dies octo vitam finiret. Et Historiographus narrat memorandam. Ait enim, quod cum quidam poenitens grave peccatum incestus confiteretur, et ipse certum ei poenitentiae genus per septennium duraturum imposuisset, adeo illum contritum, tantoque prae turpitudine illius peccati angore fuisse affectum, ut exitum illum poenitentiam, vel satisfactionem iudicans, dixerit: Nunquid nullam aliam exhibens satisfactionem salvari poterit? Sanctus Vincentius eximiam eius contritionem perpendens, respondit, minorem etiam exhibens, salvaberis, ac propterea non aliam tibi impono, quam tridui ieiunium in pane, et aqua. Verum ille replicans subiecit: *Nunquid, pater sceleratus adeo homo tam levi poenitentia aeternas flammis evadet? Etiam fili, adiecit Sanctus, quamvis non nisi ter Dominum recitaveris orationem. Quo addito divinum bonitatem, quam offenderat, admirans, et stupens iam ingens contritionis dolor illum invasit, ut Dominicum orationem recitans feliciter lumine obierit. Si ergo peccatores divino latiusque meritis irradiati ad turpitudinem peccati, et divinae bonitatis cogitatione illa trisat, et contemuntur; quid mirum si doluerit, et trisat, fuerit Christus Dominus, nostra peccata considerans, qui ita probe divinae bonitatis inexhaustum pelagus cognoscebat, et peccati foeditatem intus adeo percallebat? Si Davidem iniuriae Deo factae adeo vexabant, ut non solum trisaretur, sed et moerore coulaberetur, ut ipse testatur, dicens (Psal. 118): *Vidi praevocantes, et tacebant, quia eloquia tua non custodierunt; quomodo lot, ac tam ingentia hominum flagitia non afficerent summum dolorem Christum Dominum, in quo divini honoris zelus viguit adeo ut per Prophetam dicat (Psal. 68): Zelus domus tuae comedit me; quo nil in hoc genere maius dici potuit: nam si comedens in substantiam suam convertit cibum; certe zelus comedens Christum, oportet ut illum in se convertat, atque adeo non solum ipse erit habens zelum, sed et zelus ipse. Ex quo facile conicitur, quam ingentem propter nostra peccata conceperit dolorem. Id autem saltem ostendunt graeca verba: nam ubi latinus interpret vertit: *Tristis est anima mea usque ad mortem*, graece legitur: *Tristitia undique obsessus est animus meus: iuxta quod praedictum fuerat (Psal. 114): Circumderunt me dolores mortis. Illa autem verba, usque ad mortem, licet Origenes, et Hilarius exponant, ut significant praefixum tempus, ultra quod non erat protendenda tristitia, ut in de nonnulli solati capesserent Discipuli; tamen d. Hieronymus hanc expositionem non reprobandam, illam magis germanam putat, ut Chri-****

si tristitia mortis moerore non fuerit inferior, et mortis doloribus aequari poterit.

Secunda causa tristitiae in anima Christi fuit, quod singula tormenta, et ludibria ignominiosa pariter, et acerbissima crucis mors, quam perpassurus erat, vivaci quadam eorum consideratione illi occurrerant, sed simul, et aggregatim; et non a longe, ut in instanti conceptionis, sed ut iam vicina, et proxima: nam licet divus Hieronymus (in cap. 26. *Matth.*) dicat: *Contristabatur non timore patendi, quia ad hoc venerat, ut pateretur, et Petrum timiditatis arguerat, sed propter infelicitatum Iudae, et scandalum omnium Apostolorum, et ejectionem populi Iudaeorum, et ejectionem miseram Hierusalem: et divus etiam Ambrosius (in c. 22. *Luc.*) asserat: *Tristis erat non pro sua passione, sed pro nostra dispersione; hi tamen Patres solum voluit Christum Dominum non fuisse tristatum propter mortem tantam sibi involuntariam, cum libere ipse illam acceptasset: unde divus Cyrillus (lib. 4. in *Ioan.* c. 1. in *init.*): *Ea enim ratione, ait, qua Verbum Dei Deus est, et ipsa naturaliter vita, nempe ambigit, quod nullo modo mortem formidavit. Caro autem factus permittit carni, ut sua patiarer, et ideo ut vere homo praesentem iam in iamvis mortem timescit. Ut tamen haec tristitia causa ob imminet mortem melius percipiatur, in memoriam revocare oportet id, quod Apophthegmata de quodam insigni Philosopho referunt. Cum enim ille navigaret, ingruente tempestate, et periculo submersioni, qui aderant, omni terrore deposito sibi animum multo faciebant; Philosophus vero prae tristitia contabescens penitus animo ceciderat. Admirati alii omnes obiciebant: Nos tametsi litteras non didicimus, et philosophiae ignari sumus, mortem non formidamus, et tu philosophus cum sis, et inter sapientes connumereris, parvo animo es, et mortem pertimescis? Quibus ipse sapienter respondit: Immo, quia philosophus sum, probe agnosco, quanti viri sapientis vita habenda sit, et quam ingens nocumentum atque iacturam eius amissio reipublicae ingerat, et ideo imminet meam mortem doleo, cuius vita nullis profutura foret, vestra autem omnium vita, quae nullis prorsus utilitatis est, non est cur illam amittere pigeat. Sic sane in proposito non est, car tristitia pusillanimitati, et animi deiectioni, quae longe a Christo abfuit, adscribatur, sed sapientiae potius tribuendum, qui cum sapientia Patris esset, recte noverat inaestimabilem propriae suae vitae pretium, et quam esset eius amissio dolenda. Unde egregie d. Thomas (3. p. q. 46. a. 6. ad 4) dixit: *Vita corporalis Christi fuit tantae dignitatis, et praecipue propter divinitatem unitam, quod de eius amissione, etiam ad horam, magis esset dolendum, quam de amissione vitae alterius hominis per quantumcumque tempus. Unde et Philosophus dicit (Ethicorum cap. 6): Virtuosus tanto plus diligit vitam suam, quanto scit eam esse meliorem, et tamen eam exponit propter bonum virtutis. Sic Christus vitam suam maxime dilectam exposuit propter bonum charitatis, secundum illud Hieremiae (c. 12): *Dilectam animam meam in manibus inimicorum eius.*****

dilectam animam meam in manibus inimicorum eius.

Tertia causa tristitiae Domini fuit illa, quam his verbis assignavit Ambrosius (lib. 10. in *Lucam* c. 22): *Suscipit tristitiam meam, ut mihi suam laetitiam largiretur, et vestigis nostris descendit usque ad mortis aerannam, ut nos suis vestigis revocaret ad vitam.* Timoris autem causam arbitrator fuisse, ut nostram infirmitatem, pavorem scilicet, et timorem assumens, sua fortitudine nos indueret: ad eum certe modum, quo Saul propriis armis se expoliens illa tribuit David: vel certe sicut alter Achilles gallem et thoracem deponens, Patroclo, ut ad bellum audacem redderet, illa imposuit: unde d. Leo (ser. 2. et 3. de *Passione* alias 7): *Poenalis, inquit, experientiae metum subeundo pectus nostrae infirmitatis afflctus: et (serm. 1. de *Passione*): Dominus, ait, nostrum pavore trepidat, ut susceptionem nostrae infirmitatis indueret, et nostram inconstantiam suae virtutis soliditate restitret: et d. Bernardus (ser. 1. de s. Andrea) eandem causam timoris in Christo pendens ait: *Agnosco plane in duce belli pusillanimatorum trepidationem; agnosco aegroti vocem in medico; agnosco infirmantem gallum cum pulvis; considero charitatem, stupor ministracionem, et ex-paeseo dignationem: et (infra) subdit: *Misericos Dominus non b. Andreae robustum sibi suscepit affectum: quid enim magnum fuerat Domine Iesu, si accedente hora propter quam veneras, intrepidus stares, tanquam qui potestatem haberes ponendi animam tuam, et tunc eam tollebat a te? An non longe gloriosius fuit, quandoquidem totum propter nos agebat, ut non modo passio corporis, sed etiam cordis affectio pro nobis faceret, et quos vicefecerat mors tua, nihilominus et trepidatio robustos, et moestitia laetos, et laetum alacres, et turbato quietos faceret? Quibus consonant verba d. Leonis ubi supra: *Ego de tuo fui trepidus, tu de meo es securus. Ac tandem illud idem satis aperte indicant verba Zachariae magi Baptistae parentis: *Ut sine timore, de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi. Ut enim mortem assumpsit, mortem nostram destructuram, sic timorem induit, ut nostrum timorem a nobis fugeret. Versabatur quidem in mundo mors, ferocissimo leone ferocior, et tremendo fremitu rugiebat: leone autem rugiente quis non time-ret? Volens autem Deus nos ab illius pavore liberare, noluit interficere penitus mortem: id enim non expediebat usque ad universalem resurrectionem, dicente Paulo (1. Cor. 15): *Tunc novissime inimica destructur mors. Sed tamen quod in morte peius ac detestabilis erat, ferocitatem scilicet, et immanitatem labefactavit, relinquens eam in mundo velut leonem mansuetum, ita ut dorsum eius manu perfringere inermes pueri audeant, ac delicate foeminae non perhorrescant. Huius veritatis mirabilem arbitrator figuram, quod Genesius secundo dicitur, Deum ab Adam extraxisse costam, et loco illius immisisse carnem (Gen. 2): *Et replevit, ait, carnem pro ea. Sicut ergo in formatione mundi, mollem carnem posuit Deus Adamo loco solitae costae, ita in reformatione eiusdem posuit in secundo Adamo, Christo scilicet*******

vel Domino, infirmitatem nostrae carnis, et nobis costam suae fortitudinis contulit. Referunt Historici naturales, de leonis natura pertractantes, in superiori medietate corporis illius, capite scilicet, brachiis, et pectore, speciali ratione solem praedominari, et ratione eiusdem symbolum esse imperii, et fortitudinis; in inferiori autem medietate praedominari aiunt elementum terrae, a quo timorem contrahit, et infirmitatem participat. Unde cum mira illa fortitudine timor et pavor in eo agnoscutur: adeo ut et gallum pertimescere, immo et quercus folia si videat, continuo trepidare, eodem historici asserant. Christum Dominum leonem esse disertis verbis scripsit d. Ioannes, dicens: *Vicit leo de tribu Iuda.* In hoc ergo leone duplicem naturam, divinam, et humanam fatemur, cum hoc tamen inter alia discrimine, quod ratione divinae, quae potior est, summa fortitudine inerat; ratione vero humanae timorem infuisse nemo catholicus ambigere potest. Unde manifestum esse, fortitudinem a se, timorem a nobis mutasse.

Quartam huius tristitiae causam arbitrator fuisse, quod anima Christi per scientiam infusam praevidebat, quam paucis profutura esset acerbissima eius passio, et quam multi inaestimabile sanguinis pretium propter illos effusi nihili habituri essent; unde ipse conquiretur per Prophetam (Psal. 21): *Sicut aqua effusus sum.* Sicut enim aqua propter immunditiam aut foetorem contractam in terram effusa nihil inutilius habetur, et ideo eius iacturam nemo dolet, alioquin dolendum, si alius pretiosus liquor effunderetur; ita sane ait Christus Dominus, non secus sanguinem meum vilipensum iri praevideo ac aquam sordidam, quae propter immunditiam et sordiditatem in terram proicitur, non iterum colligenda. Huc facit illud Ecclesiastici (Ecc. 2): *Detestatus sum omnem industriam meam, quae sub solo studio-sissime laboravi, habiturus haeredem post me quem ignoro, utrum sapiens, an stultus sit.* Si ergo haeredit, quem ignoret, an sapiens, vel stultus futurus sit, substantiam suam relinquens vehementer dolet, timens ne illam dissipet, ac disperdat; quam acerbum putabimus Christi dolorem, qui certo ac evidenter praecognoscebat, innumeros prodigos filios habiturum, qui substantiam pretiosi sanguinis, ac meritum tanti Patris dissipaturi erant, et in grave sui nocumentum eis abuseri?

Quintam huius tristitiae causam assigno, quod dolores omnes, quibus beata Virgo ob Filii mortem, martyres ob eius fidem, confessores ob eius amorem afflicti erant, praevideos, summo compassionis affectu augebatur. Si enim Paulus iam compatiebatur afflicti, ut dicitur (2. Cor. 21): *Quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandalizatur, et ego non uror? quis in dubium revocabat, Christum Dominum simili compassionis affectu tristatum fuisse? maximo eodem Paulo dicente (ad Hebr. cap. 4): *Non habebus Pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris: erat enim caput, et proprium capitis esset compati super infirmitatem corporis. Fuisse autem hanc Christi Domini compassionem illa b. Pauli, et quorumcumque alio-**

rum intensiorem et vehementiorem, ex eo haud difficile deprehendi poterit, quod illa oritur quandoque ex sympathia compatientis cum persona erga quam versatur compassio; oritur etiam ex apprehensione vehementi alieni doloris, ac tandem ex amore erga afflictum cui compatiuntur. Cum ergo Christus Dominus maxime cum praedictis omnibus haberet sympathiam, non solum secundum identitatem naturae specificae, sed morum etiam conformitatem; insuper etiam cum dolores omnes, quibus virginea Matris viscera excrucienda erant, variaque martyrum, et confessorum futura supplicia limpidissima cognitione penetraret; ac tandem cum amoris praeae ardentius, quam reliquos, Christi animam inflammarent; inde aperte efflucit, pium erga afflictos compassionis affectum praeceteris tenerum, ac intantum habuisse.

Sextam huius tristitiae causam fuisse opinor, ut oserent, et tum animum Christianum non esse impassibilem Stoicum, et stupidum, ut notavit Ambrosius, sed talem, ut huiusmodi in se insurgentes passiones suscipiat, moderetur, et vincat: tum ut haec sua maestitia et angore, Valentini, Manichaei, et Apollinaris, quos praeviderat futuros, errores aperte confutaret: primum namque assererat corpus Christi ex coelesti fuisse materia compactum; secundus phantasticum et apparens fuisse: tertius animam, atque adeo animalis vitae caruisse. Hi omnes pestilentissimi errores, haec tristitia animam, et corpus Christi affligente, penitus corrumpunt, et velut tenuis fumus evanescent, cum tristitia, et timor, qui actus vitales sunt, non nisi a principio vitali et animali oriri possint.

Ad extremum cum omnes huius tristitiae causas comprehendere, singulasque pro dignitate prosequi impossibile sit, Laconica, ut aiunt, brevitate eas percurram. Tristabatur quidem de ruina, ac de vastatione dilecti populi, prout satis ipse indicaverat, dum ingrediens civitatem Hierusalem profusus lacrymis exclamavit (Luc. 19): *Veniet dies in te, et circumdabunt te, et coangustabunt te, et circumdabunt te, et coangustabunt te, et lictos tuos qui in te sunt, et non relinquunt in te lapidem super lapidem.* Tristabatur iram Patris intuens, proprium ensem contra ipsum invitantem (Zach. 13): *Framae suscitavit super pastorem, et super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere in manus Dei, et tempus incidendi iam instaret, non poterat id animum eius non vehementer exercere. Tristabatur deinde de recessa a dilectissima Matre, charissimisque discipulis, quos tanto prosequendae amore, ut super virum cohaerentem sibi. Vocat Christum Dominum cohaerentem sibi, quia consubstantialis erat Patri, et adeo infans ei coniunctus, ut ipse diceret (Ioan. 10): *Ego, et Pater unum sumus.* Cum probe etiam agnosceret, horrendum esse incidere*

nime alienum fuisse a sanctitate Christi Domini, fristulam fuisse. Nec enim Paulus dixit simpliciter (2. Thess. 4): *Ut non contristemini*, sed adiunxit: *Sicut et ceteri, qui spem non habent*. Cum vero Salomon (Prov. 12) ait: *Non contristabit iustum quicquid ei acciderit*, loquitur, ait Eyranus, de tristitia deciciente eum a virtute: et cum tandem asserit (Prov. 28): *Iustus, quasi leo confidens, absque terrore erit*, glossa censet id dixisse, non ut damnet rationabilem timorem, sed ut confidentiam iusti exprimat.

Sed iam ad angelum, quem d. Lucas Christum in hac afflictione existentem confortasse commemorat, sermonem convertamus. Et quidem in primis circa questionem illam, quisnam ille fuerit, tametsi nonnulli putaverint Michaelen fuisse, in re tamen omnino incerta videtur eligendum, quod rationi consentaneum magis videtur. Est tamen cum ea magis coniunctum, Gabrielem fuisse, ut ait Origenes, quia praefiguram Gabriel fortitudinis interpretatur, quae ad confortandum idonea est, praeterea etiam quod secundum Ambrosium (in Luc. 22. cap. 1), idem valet Gabriel, quod vir Deus, et ideo ad Deum virum factum nulli congrueret, verisimile sane id mihi videtur, tum quod sicut Gabriel Virginem turbatam in sermone eius, ut testatur d. Lucas, confortavit, et corroboravit, dicens (Luc. cap. 1): *Ne timeas Maria, invenisti gratiam apud Deum*; ita sane Filium eius in horto paventem ad eructantem cum hoste incendiam pugnam animavit; tum quia nullis procuratoris, cui credite sunt illis scripturae, intercedentibus demeritis, cepta per ipsum causa minime ab eo aufertur, sed permittitur ad finem usque illam perducere. Gabrielem autem fuisse, qui primum Danieli Christi adventum revelavit, et qui futuras hebdomadas usque ad mortem Salvatoris praedixit, nemo est, qui ambigat. Congruerat ergo, ut ad eundem Christi iam iam moribundum confortatio pertineret. Est tamen animadversione dignum, quod ubi vulgata nostra veritas apparuit ei angelus confortans eum, Syriaca translatio legit, *confirmans eum*, et Theophylactus translinit, *glorificans eum*, hoc est, *Exaltans illum* propter futurum passionis fructum, et superventuram resurrectionis gloriam, quae iam quasi prae foribus aderat. Favel huic expositioni alia Septuaginta interpretum, cuius bis Epiphanius meminit, semel in haeresi sexagesima nona Ariomanitarum, et iterum in Anchorata, ubi adducens illud Deuteron. *Adorent ipsum omnes filii Dei*, legit, et *confortent ipsum omnes angeli Dei*; et explicans quomodo angeli confortent, subdit: *Non ut dent robur ipsi angeli, nec enim indigebat angelorum confortatione, sed confortant ipsum, hoc est confitendo proprium ipsius robur ipsi attribuant*; et infra: *Quapropter admiratione ductus angelus dicebat ad ipsum glorificans et benedicens proprium Dominum in studio consistentem, tua est adoratio, tuum est dominium, tua est potentia, tua est fortitudo, ut impletur id quod a Moysse scriptum est: Confortent ipsum omnes angeli Dei*; haec Epiphanius. Cuius expositionem licet non inficiari, immo egregiam et ingeniosam putem; divus tamen Hieronymus (lib. 23. Peta.), Chry-

sostomus (hom. 83. in Matth.), et Gregorius (ho. 8. in Eze.), alia via mihi non ingrata incedunt. Existimant enim angelum confortasse, et consolatum fuisse desolatam partem inferiorem animae Christi, ut non immerito dicere esset illud Zachariae: *Et respondit Dominus angelo, qui loquebatur in me verba consolatoria*. Idque sane praefiguratum videtur primo in Iosapha, Davidem dulcissimis verbis consolante: *Surrexit*, ait sacer textus (2. Reg. 32), *Ionathas filius Sadi, et abiit ad Davidem in silvam, et confortavit manus eius in Deo, dicitque ei, Ne timeas*. Admiratum etiam id secundo agnosco in Dauele ab angelo confortato: sic enim ipse ait (Dan. 10): *Rursus ergo tetigit me quasi visio hominis, et confortavit me, et dixit: Noli timere Daniel vir desideriorum; pax tibi, confortare, et esto robustus: cumque loqueretur mecum, convulsi, et dixit: Loquere Domine mi, quia confortasti me*. Tertio huius imaginem reperio apud Zachariam dicentem (cap. 2): *Et ostendit mihi Dominus Iesum sacerdotem magnam stantem coram angelo Domini, et salan stabat a dextris eius, ut adversaretur ei. Et dixit Dominus ad salan: increpet Dominus in te salan, etc. Numquid non iste torris est erutus de igne? Et Iesus erat indutus vestibus sordidis, et stabat ante faciem angeli. Sacerdos iste magnum Christum Dominum praefigurabat, cui Pater praedixerat (Ps. 109): Tu es Sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech; et sicut ibi Iesus filius Iosedech orabat pro libertate populi obtinenda, id enim praesertim verbum, stare, iuxta illud (Psal. 133): *Qui stas in dono Domini, in notis extollit manus vestras in sancta*; ita summus Sacerdos Iesus orabat in horto pro libertate generis humani, quod in suam servitute diabolus redegerat, direxitque orationem ad beatissimam Trinitatem: ut enim adnotavit Glossa, propterea ter oravit, quia ad tres personas orabat; vestibus autem sordidis indutum orasse dicit, quia vel ut ait Chrysostomus (hom. 5. ex var. loc. in Matth.), carnem assumpsit ex genere peccatorum; vel ut putat d. Gregorius (lib. 20. moral. cap. 2), quia venit in similitudinem carnis peccati; vel ut probabilis forte testantur Ambrosius (ser. 5. in Psal. 18), Origenes (hom. 19. in Luc.), et Eusebius (lib. 4. de demonstr. Evang. cap. ult.), quia sordida peccata nostra delenda suscepit, et pro eis dolore et ignominia graviter affectus erat. Dicit tandem Zacharias, salan a dextris eius extitisse, sed minime praevaluisse, quin potius a Christo Domino fugatum esse, non sensus ac leonem, qui olesio sibi igne fugari solet: id enim sibi voluit verba illa: *Non iste torris est erutus ab igne?* Verba autem, quibus angelus Christum confortans usus fuerit, licet incerta sint, nemo enim Evagelistarum illa expressit, tamen d. Anselmus iudicat illum dicentem: *Constans esto Domine, modo genus humanum debes redimere*. Theophylactus refert dixisse: *Dominus fortitudo: tu enim praevaluisti contra mortem, et contra infernum, et liberasti genus humanum*. Ego non incongrue putaverim verba illa loqui profuturum: *Ecce docuisti multos, et manus lassas roborasti,**

vacillantes confirmaverunt sermones tui, et genua tremantia confortasti. Vel illud Isaiae (e. 51): *Consurge, conurge, induere fortitudinem brachium Domini: nunquid tu non percussisti superbum, et vulnerasti draconem? nunquid non tu siccasti mare aquam abyssi vehementis? Quis tu, ut timeas ab homine mortali? vel cerle illud, quod olim angelus Eliae dixit (3. Reg. 19): *Surgi, bibe domine calicem passionis, grandis enim tibi restat via*. Revoca in memoriam illud Isaiae: *Si poverit pro peccato animam suam, videbit semen longaeum, et voluntas Domini in manu eius; et illud: Pro eo, quod laboravit anima eius, videbit, et saturabitur*. Memento Domine te dixisse (Ioan. 3): *Sicut Moyses exaltavit serpentem in deserto, ita exaltari oportet Filium hominis*; et Petrum te a morte sustinenda revocantem acriter increpasse (Matth. 16): *Vade post me satana, scandalum mihi es, quia non sapis ea, quae Dei sunt, sed ea quae hominum*. Affirmasti insuper (Luc. 12): *Baptismo habeo baptizari, scilicet sanguinis in cruce profusi, et quomodo coarctar, donec veniat*. Unde si nunc mortem sustinere recusaveris, omnia haec facie et simulate dicta nemo non iudicabit. Bibe ergo Domine calicem hunc; non quia princeps huius mundi habeat in te quiddam, sed ut cognoscat mundus, quia diligis Patrem; et sicut mandatum dedit tibi Pater, sic facis. Si tu non liberis, sane supposito Patris decreto omnes in aeterna gehennae damnatione bibent; quod si praebibas, aeternum illum et amarum edicem, temporaneum, et momentaneum reddes; et non solum tolerabilem, sed dulcem etiam et amabilem. Ac tandem nisi tu liberis, nec fies sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedech, nec accipies omnia potestatem in coelo, et in terra, nec de Sion exibit lex, nec verbum Domini de Hierusalem, nec conteres caput serpentis, nec in coelum coronandus ascendes, neque Spiritum paraclitum ad nos mites. Alii tandem pie meditantur recitasse ei illud (Psal. 19): *Exaudivit te Dominus in die tribulationis: protegat te nomen Dei Jacob*. Mittat tibi auxilium de sancto, et de Sion tueatur te. Memor sit omnis sacrificii tui, et holocaustum tuum pingue fiat. Tribuat tibi secundum cor tuum. His sane, vel similibus, vero simile est angelum Christum confortasse. Nec mirandum, ut quem secundum naturam humanam paulo minus ab angelis minuerat Deus, eundem per angelum confortari intueatur: maxime quod si Christus ab angelo malo in deserto tentari se permisit, nihil mirandum, quod a bono confortari non rennerit: egere enim consolatore, et consolationem accipere poena est nostrorum peccatorum, quam propter nos sustinere Christus non recusavit. Id tamen non modicam difficultatem ingerit, qui fieri possit, ut si angelus confortaverit, et consolatus fuerit Christum Dominum, continuo ingens agonia, et vehementis tristitia, alioquin mitiganda, animum eius adeo afferret, ut sanguinem sudare compelleret. Huic difficultati in hunc modum faciendum satis opinor, quod angelus in tantum Christum Dominum confortavit, in quantum praedicta illa motiva et ante oculos*

proponens, movit illum, ut ferventissimos obedienciae actus erga sustinendam mortem; parti sensitivae alias valde molestam eliceret; haec autem inferioris portiois oppressio non poterat illi non ingeniem inferre molestiam. Vel aliter dicamus cum Beda (sup. cap. 22. Luc.), id quod non ingenio satis in hunc locum adnotavit, dicens: *Confortatus est, sed tali confortatione, quae dolorem non minuit, sed magis auxit: confortatus enim est ex fructus magnitudine, non subtracta doloris amaritudine*.

HOMILIA V.

De sanguineo sudore Christi Domini orantis in horto, in illa verba: Factus in agonia prolixius orabat; et factus est sudor eius, sicut guttae sanguinis decurrentis in terram.

Aequam de sanguineo Christi sudore sermonem institutum, operae pretium duxi de agonia, quae illius causa extitit, nonnihil prius disserere. Non desunt graves Doctores pie sane rem perpendentes, qui affirmant, agoniam hoc loco non significare certamen, aut luctum in parte superiori, et inferiorem animae Christi; tum quia non absolute illud, quod naturaliter desiderabat, postulavit; sed si fieri posset, et si Deus Pater vellet. Secundo, quia etiam caro in Christo divinam voluntatem praeposuit desiderio suo, illam prae hoc fieri deprecans, cum diceret (ibid.): *Non mea voluntas, sed tua fiat*. Unde quavis permitti putaverit Christum Dominum non obtinuisse in hac oratione quod postulavit; falluntur tamen: tum quia ipse non absolute mortem deprecatus est, sed absolute precatum est, ut fieret Dei voluntas: quod cum factum sit, etiam in hac oratione exauditus est: nec enim si audiendus non fuisset, praedixisset ipse in suscitatione Lazari (Ioan. 11): *Ego sciebam, quia semper me audis*. Unde concludunt, Interpretem latinum agoniam vocasse horrorem illum, et afflictionem, quae solent homines corripere urgente gravi vitae discrimine. Verum alii, quibus magis consentio, interpretantur hanc agoniam fuisse luctum, et certamen carnis Christi cum spiritu. His sunt Cyrillus (lib. 4. Ioan. in cap. 5), Damascenus (lib. 3. Orthod. fd. cap. 20), et Gregorius, quem ad id refert, et sequitur d. Bonaventura (sup. cap. 12. Luc.), et Lycanus (in Luc.) dicens: *Erat ista agonia reluctatio sensualitatis merito horrentis, et rationis ipsam acceptantis; quia virtute divina quaelibet pars permittitur agere, et pati, quod erat sibi proprium*; haec ille. Unde putaverim agoniam hanc collationem quandam fuisse sensus, et naturae Christi delicatissimae, exhortentis mortem cum ratione superiori ad Dei gloriam, et humani generis salutem, mortem acceptantem, et de illa triumphantem. Duo enim amores in Christi corde inter se invicem pugnant. Amor enim sensus naturae, ac vitae propriae